

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

JULI
1956

ONDER REDACTIE VAN:
H. DE JONG

29e JAARGANG
Nº 7

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: MAJELLAPARK 61, UTRECHT
Gironummer 575520 ten name van de Vereeniging „OUD-UTRECHT”

DE VERKIEZING VAN DAVID VAN BOURGONDIE TOT BISCHOP VAN UTRECHT.

Het was in de vijftiger jaren der vijftiende eeuw in de stad Utrecht nogal onrustig. In hoog tempo volgden de gebeurtenissen, die aandacht verdienen, elkaar op. Men moet zelfs oppassen in de verwarring niet verstrikt te raken.

Laat ik beginnen met de moeilijkheden, waarvoor bisschop Rudolf van Diepholt (1433-1455) zich aan het einde van zijn regering geplaatst zag. Na tot 1448 rustig het bisdom bestuurd te hebben ontstonden er verwikkelingen over belastingheffing en rechtspraak, als gevolg waarvan Rudolf zich genoodzaakt zag de stad te verlaten. Hij wist er een jaar later met geweld — en hulp van de Amersfoorters en de Bourgondiërs — weer binnen te dringen en zich te handhaven.

Na deze verovering zou Rudolf echter maar weinig rust beschoren zijn. Hij had namelijk in de oorlog, die hij sinds 1453 voerde om Walraven van Meurs de eigendom van het bisdom Munster te verschaffen, veel geld verspeeld en werd met recht „een arm heer” genoemd. Begrijpelijk is het, dat hij zich om steun tot de geestelijkheid wendde en haar om extra „beden” verzocht. Hij kwam echter bedrogen uit, daar de kapittelheren — het eerste lid van de Staten — zich met kracht tegen deze financiële aderlatingen verzetten. Zij werden hierin gesteund door de parochiegeestelijken, die ook voet bij stuk hielden en zelfs, op een enkele uitzondering na, hun godsdienstoefeningen en al wat daarmee samenhang, staakten, waardoor een onhoudbare toestand was ontstaan. De stadsregering wierp, bewust of onbewust, olie op de golven door de kanunniken tot het betalen van de gevraagde beden te dwingen. Men zette een trouw aanhanger der geestelijkheid gevangen, maar ook hierdoor werden de laatsten niet geïntimideerd. Integendeel, zij besloten eventueel geweld met geweld te keren.

De burgerij had inmiddels openlijk de zijde van de geestelijkheid gekozen en verzekerde deze „haare hulp, met uitbrakinge van scheldwoorden tegens de regenten, dezelve beschuldigende van

eenen verregaanden hoogmoedt, die zij niet langer konden of wilden dulden". De stadsregering wilde de toeloop beletten, liet de klok trekken en verzamelde haar getrouwen op de Stadsplaatse (Stadhuisbrug). Zelfs werden tegen de Domkerk „eenige bussen" geplaatst. Het was echter spoedig duidelijk, dat de geestelijkheid van de burgerij de meeste steun ontving, „vier a vijf duizent koppen van het gemeene volk" steunden haar. Aan Willem van Montfoort was het te danken, dat bloedvergieten voorkomen werd. Hij hield de opdringende burgerij op de St. Maartensbrug staande en onderhandelde met het stadsbestuur over de vrijlating van de gevangene. Op 25 januari 1455 tekende men de vrede, waarbij niet alleen vrijlating van de gevangene bepaald werd, maar ook dat een nieuwe gildebrief zou worden opgesteld, die de ondermannen, de bestuurders der gilden, zelfstandigheid verzekerde. Daarenboven werd er een geheel nieuwe stedelijke overheid verkozen, wat wel bewijst, dat de kanunniken de touwtjes stevig in handen hadden.

Het moest voor de bisschop intussen wel vaststaan, dat hij geen medewerking van betekenis verwachten mocht. Er wordt zelfs verhaald, dat Rudolf in die tijd met het plan heeft rondgelopen zijn bisschopszetel ter beschikking te stellen van Philips van Bourgondië. Deze vernedering — want dat zou het geweest zijn — is hem echter bespaard gebleven. Hij stierf namelijk op 24 maart 1455 te Vollenhove, waar hij reeds geruime tijd verbleef. Men begroef hem in de Domkerk, van welk feit nog heden ten dage de door de dombouwmeester Jacob van der Borch vervaardigde kapel getuigenis aflegt. Deze kapel schijnt bij zijn dood reeds in aanbouw te zijn geweest en was eerst in 1464 voltooid.¹⁾

Onmiddellijk deed zich de vraag voor wie Rudolf van Diepholt als bisschop zou opvolgen. Er waren kandidaten genoeg. Arnout van Egmond, hertog van Gelre, kwam pleiten voor de Keulse kanunnik en thesaurier Steven van Beieren, de geestelijkheid had het oog gevestigd op de domproost Gysbrecht van Brederode en ook Philips van Bourgondië had een vertegenwoordiger naar Utrecht gezonden in de persoon van graaf Jan van Nassau, die de verkiezing van David van Bourgondië moest bevorderen.

Philips rekende er vast op, dat zijn zoon de bisschopszetel zou verwerven, maar voor het zover was zouden er nog heel wat weerstanden overwonnen moeten worden. De raad had de verkiezingsdatum bij kloggelui bekend gemaakt en verbood de burgerij die dag — 7 april — in de Domkerk of op het kerkhof te komen. De „vreemde heeren, vorsten en ridders" werden verzocht de stad te verlaten en niet terug te keren vóór de verkiezing had plaats gehad. Dit was natuurlijk om alle invloeden van buiten zoveel mogelijk te weren.

¹⁾ Zie voor nadere bijzonderheden over de kapel: De Dom van Utrecht door S. Muller Fz., blz. 15.

De proosten van de Dom, St. Pieter, St. Jan en St. Marie namen met de dekens van de Dom, St. Salvator, St. Pieter en St. Jan en nog 62 andere stemhebbende kanunniken aan de verkiezing deel. De vergadering begon 's morgens om 7 uur. Steven van Beieren kreeg twee stemmen. Alle anderen kozen Gysbrecht van Brederode. Geen der heren begeerde David van Bourgondië. Met algemene stemmen kon Gysbrecht tot bisschop van Utrecht verklaard worden, omdat de twee heren, die Steven van Beieren hadden gewild, hun keuze wijzigden.

Het antwoord op de vraag naar de eenstemmigheid der kanunniken is vrij gemakkelijk te geven, daar Gysbrecht van Brederode steeds in de voorste gelederen te vinden was geweest in de strijd om belastingverlichting. Hij zou, na zijn verkiezing tot bisschop zeker aan de verlangens der heren willen voldoen.²⁾ Echter was ook wel duidelijk gedemonstreerd, dat men stelling wilde nemen tegen de „Burgoensche overhering” in het Sticht. Deze toenemende invloed van Philips was echter niet meer te keren. Men kon de keuze tegenover hem wel verontschuldigen door te zeggen, dat David een bastaard was, maar dit zou zeker een averechtse uitwerking gehad hebben.

Nog op de dag van de verkiezing werd aan de paus om bevestiging van Gysbrechts verkiezing gevraagd; speciale boden — zes in getal — onder wie de bekende Evert Zoudenbalch, reisden daartoe naar Rome. Van keizer Frederik III werden de „regalia” verkregen, zodat Gysbrecht nu als bisschop ook bepaalde koninklijke rechten mocht uitoefenen. Gysbrecht heeft zich echter door deze keizerlijke bewilliging laten misleiden en vond het niet nodig de goedkeuring van de paus af te wachten. Hij nam zijn intrek in het Bisschopshof, legde de vereiste eden af, sprak recht, kortom hij deed alsof Calixtus III zich reeds met zijn verkiezing had verenigd.

De staten van het Sticht rekenden echter met de mogelijkheid, dat de paus van zijn recht gebruik zou maken een andere, dan de door hen verkozen bisschop zou benoemen. Daarom vroegen zij Gysbrecht reeds op 12 april om de belofte, dat hij hen tegen alle moeilijkheden zou beschermen, zelfs al kwamen deze van pauselijke zijde. Gysbrecht kon deze belofte zonder bezwaar geven; de kanunniken kregen er zelfs nog allerlei rechten en privileges van hem bij.

In Rome zag het er voor Gysbrecht niet zo best uit. Zijn gezanten werden kennelijk aan het lijntje gehouden en hoewel zij de vereiste vierduizend dukaten reeds gestort hadden, verkregen zij de door hen zo begeerde confirmatiebrief niet. Zowel voor Gysbrecht als voor de kanunniken werd het een pijnlijke zaak, vooral toen er berichten begonnen door te komen, dat de paus vermoedelijk met de

²⁾ R. R. Post. *Geschiedenis der Utr. Bisschopsverkiezingen tot 1535*, blz. 164 vlg. (Bijdr. Inst. voor Middeleeuwse Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht XIX).

verkiezing van Gysbrecht niet zou instemmen. Calixtus had er namelijk op dat moment meer belang bij, dat Philips van Bourgondië hem zou blijven helpen bij de verwezenlijking van zijn plannen een kruistocht tegen de Turken te ondernemen. Bovendien was aan de hertog in 1447 beloofd, dat in de gebieden, binnen de Bourgondische invloedsfeer liggende, geen prelaten benoemd zouden worden, die hem niet welgezind waren. De beslissing van de paus, waarbij hij David van Bourgondië tot bisschop van Utrecht benoemde, was dus eigenlijk wel te voorzien geweest.

Voor Utrecht had het besluit, dat in oktober 1455 bekend werd, belangrijke gevolgen, temeer daar Gysbrecht, noch de staten van plan waren zo maar de consequenties der pauselijke beslissing te aanvaarden. Op 7 november waarschuwde de raad „dat niemant binnen onser stat mit panser off lange messen en gae, bij dage off bij nachte.....” De herbergiers kregen opdracht, hoir gasten van buten binnen hoire herberge comende die wete hier van (te) doen” en hen aan te raden „dat sij hoir panser ende lange messen afleggen, eer sij uut die herberge gaen.” Dit bevel werd op 11 december gevolgd door het verbod om „coirne, weit nog garst, haver, boecweit, bonen of arweiten, in desen lande gewassen” uit te voeren.

Philips was echter zeker van zijn zaak en het heeft er alle schijn van, dat hij bij het volvoeren van zijn plannen volgens een weldoordacht schema gewerkt heeft. Allereerst voldeed hij namelijk aan zijn aan Calixtus gedane belofte om hem te zullen steunen bij de financiering van diens voorgenomen kruistocht. Daartoe vroeg hij o.a. de staten van Holland een bede van 120.000 ³⁾ gouden leeuwen ⁴⁾ van zestig groten, die hij op 4 februari 1456 voor de helft in de wacht wist te slepen. Zijn invloed in Holland was in die dagen enorm. Dit kwam ook aan het licht toen hij medewerking verzocht om Gysbrecht van Brederode uit Utrecht te verdrijven. Zelfs buiten Holland werd hem steun geboden. Amersfoort en Rhenen waren bereid een Bourgondische bezetting op te nemen. ⁵⁾

Voor Gysbrecht werd de situatie steeds onaangener. Hij kon op de Utrechtse bevolking niet meer aan en was in april 1456 nauwelijks in staat een gildenoproer te onderdrukken. Op de 25e dier maand maakte de raad bekend „dat sij gescict hebben die gene die zedelicken ommegeen sellen om te zuecken die gene die onsedicheit ende moiterie op huden tegen onsen genedigen heere den

³⁾ S. B. J. Zilverberg vermeldt in zijn dissertatie: David van Bourgondië, Bisschop van Terwaau en van Utrecht (± 1427—1496) op blz. 15 abusievelijk 12 000 gouden leeuwen.

⁴⁾ De gouden leeuw was toen dus dertig stuivers waard. De mededeling van Van der Chijs, dat de waarde van de gouden leeuw vijftien stuivers was, moet dus wel onjuist zijn. (Zie: P. O. van der Chijs, De munten der bisschoppen, van de heerlijkheid en de stad Utrecht blz. 189 n.).

⁵⁾ Wat de houding van de stad Arnhem aangaat zie men het artikel van mej. dr. A. J. Maris in het Maandblad van „Oud-Utrecht” van 1954 blz. 74.

elect ende der gemeenten van Utrecht gemaect hebben, ende laet vorder weten dat nyemant en huse noch en hove die gene, diemen nu zueckende sell werden, want die raet dat rechten will tot hoers goetduncken."

Gysbrecht zag echter wel in, dat hij zich tegen Philips niet zou kunnen handhaven, maar toch ging hij op diens verleidelijke aanbiedingen niet in. Hem werd de rijke proosdij van St. Donatius te Brugge geboden plus een jaargeld van 4200 Rijnse guldens. Ook wilde Philips hem als raadsheer handhaven en de proosdij van de Dom zou hij mogen behouden. Gysbrecht vroeg echter nog een extra schadevergoeding van 50.000 gouden leeuwen, maar dit was voor Philips reden om naar de wapenen te grijpen. Via Woerden verlegde hij op 25 juli zijn hoofdkwartier naar IJsselstein. Op 18 juli echter spreekt de raad reeds over „tbestand (dat) nu tavont uitgaet, tusschen den hertoge van burgondien ende ons", waaruit blijkt, dat er nog onderhandeld werd. Hertog Johan van Kleef wist, als bemiddelaar optredend, Gysbrecht te bewegen af te zien van tegenstand en de aanbiedingen van Philips te accepteren. In afwachting van de op 3 augustus in IJsselstein te sluiten overeenkomst verwittigde de raad op 29 juli de burgerij „dat nyemant hij sij wie hij sij onmanierlike sprake en vuere op yemande, want die raet dat verhuet will hebben om ruste ende vrede onderlinge mit malcanderen te houden, so des tesar tijt van node is." Ook het raadsbesluit van 1 augustus mag ik u niet onthouden. Daarbij laat de vroedschap „enen ijgeliken weten dat die ecclesie ende ritterschap overcomen syn mitten gescichten uutten gilden, te reysen tot Ysselsteyn bijden hertoge van Cleve om te zien offmen yet goets dedingen kan. Dair omme gebiedt die raet dat nyemant dair mede en reyse dan die gescicte mit hoeren dienres....."

David van Bourgondië was inmiddels al naar Utrecht op weg. In Rhenen en Amersfoort werd hij reeds plechtig ingehaald. Wilt u weten hoe het Gysbrecht verging? Hij had met een royale overwinnaar te doen, want zelfs de extra 50.000 gouden leeuwen werden hem geschonken. Ook de stad Utrecht kwam er genadig af. Philips stelde er zich kennelijk mee tevreden, dat hij de raad nu precies kon voorschrijven hoe hij de intocht van zijn zoon geregeld wilde zien. Op 5 augustus trok Philips de stad binnen, de volgende dag hield David, gewapend van top tot teen „gelijk een veroveraar (en) wereldlijke vorst" zijn glorieuze intocht, een gebeurtenis, waarover in het volgende nummer van het maandblad nog enige bijzonderheden zullen volgen.

A. GRAAFHUIS.

Bij het samenstellen van dit artikel werd, naast de reeds vermelde litteratuur o.m. nog gebruik gemaakt van: Burman, Utrechtsche Jaarboeken van de vijftiende eeuw. Utrecht 1751, deel II; A. G. Jongkees, Staat en Kerk in Holland en Zeeland onder de Bourgondische Hertogen 1425—1477. (Bijdr. Inst. voor Middeleeuwse Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Utrecht, XXI) en het Buurspraakboek der stad.

THEODORUS SILIGINIUS. EERSTE PREDIKANT TE VEENENDAAL.

In 1862 schreef J. H. van Lennep in „De Navorscher” een artikel over „Veenendaal of 't Rhenensche Veen.” ¹⁾ In een bijvoegsel ²⁾ vervolgt hij: „Men zegt (verder), dat de geheele bevolking, met de pastoor aan 't hoofd, op éénen dag gereformeerd is geworden, uitgezonderd één gezin, waarvan de afstammelingen nog ten huidige dage in het oude geloof volharden”. In dezelfde jaargang ³⁾ completeerde C. van Maanen deze mededelingen met o.a. te schrijven: „Vijf priesters hebben in dezelve (de oude kerk aan de Markt) den roomsch-katholieken dienst verrigt, en men verhaalt dat de vijfde, Theodorus Felingius (bedoeld is Siliginus) geheeten, met de geheele gemeente, op één huisgezin na, omtrent het jaar 1590, de leer van Calvijn omhelsd heeft”.

Beide schrijvers drukten zich voorzichtig uit door te schrijven: Men zegt en men verhaalt. T. C. Hootsen nam in 1920 hun mededelingen over, ⁴⁾ maar was stilliger en schreef: „De vijfde priester, Theodorus Siliginus, ging in 1594 met de geheele gemeente, op één gezin na, tot de hervorming over”. Even stellig was dr. J. G. Thoomes in 1949, toen hij schreef ⁵⁾: „In 1594 koos de toenmalige pastoor, een zekere Theodorus Siligeneus, de zijde van de reformatie. Met hem ging de hele gemeente, op één gezin na, eveneens over”. En in een lijst van priesters en predikanten, vermoedelijk uit 1821, berustend in het veenradenarchief (no. 438) staat te lezen: „Anno 15 hondert een ende negentig is beroepen eenen Theodorus Siliginus tot priester. En dit is de vijfde of laatste priester, dien ten tijden van de reformatie de eerste gereformeerde predikant is geworden in Veenendaal”. De vijf schrijvers stellen twee feiten vast:

1 Siliginus was pastoor te Veenendaal.

2 De gehele gemeente ging met hem tot de reformatie over.

Het eerste feit blijkt al direct onjuist, als men het Nieuw Kerkelijk Handboek van M. W. L. van Alphen jr. raadpleegt, waarin we zien, dat Siliginus — vermoedelijk een latinisering van Rogge of Van Rogge — van 1578-1580 predikant te Ooltgensplaat was ⁶⁾ en van 1580-1583 te Hulst. ⁷⁾ In 1583 raakte Hulst in Spaanse handen, zodat Siliginus onderdook. Hij vertrok in 1589 naar Leerdam en werd in 1592 beroepen te Veenendaal. ⁸⁾ Volgens aantekening van wijlen de heer Regt, berustend bij het Centraal Bureau voor

¹⁾ XII bld. 38.

²⁾ Bld. 101.

³⁾ Bld. 343.

⁴⁾ Bijdr. en Meded. Gebr. XXII.

⁵⁾ Vier Eeuwen Veenendaal (met medewerking van D. Sandbrink).

⁶⁾ Jaarg. 1907 Bijlage Q bld. 143.

⁷⁾ „ 1909 „ Q „ 134.

⁸⁾ „ 1907 „ Q „ 130.

Genealogie te 's-Gravenhage kwam hij begin 1578 uit de Paltz. Helaas gaf de heer Regt hiervoor geen bron op.

In de hervormde kerk te Leerdam leest men dan ook op het eerste predikantenbord als vierde bedienaar des Woords: „Theodorus Siliginus, beroepen van Hulst 1589; vertrokken naar Veenendaal 1592.⁹⁾

In de tweede helft van de 16de eeuw verlieten velen de Nederlanden uit economische noodzaak. De textielindustrie en de vrachtaart van de Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse steden maakten toen een ernstige crisis door, zodat alom werkloosheid ging heersen en velen daarom elders hun geluk gingen beproeven. Ze trokken naar Engeland, Noord Duitsland, O. Friesland, de Paltz en de Rijnstreek tussen Keulen en Wezel. Later voegden zich anderen bij hen om des geloofs wille.

Toen Alva op het toneel verscheen, volgden er velen. „Onder de emigrés van 1567”, aldus prof. Rogier,¹⁰⁾ „moet stellig een groot percentage protestanten en dan wel meest overtuigde calvinisten zijn voorgekomen. Zij zijn het vooral, die de tijd van de vluchtelingenkerken gemaakt hebben tot het vóór-stadium van de Nederlandse hervormde kerk”. Er ontstonden kerken in ballingschap of kerken onder-het-kruis te Canterbury en andere plaatsen in Engeland, te Emden, Frankfort aan de Main en te Frankenthal in de Paltz. Wijlen prof. dr. A. A. van Schelven heeft in 1909 over deze gemeenten een inzichtgevend boek geschreven: „De Nederduitse Vluchtelingenkerken der XVIde eeuw in Engeland en Duitsland in hunne beteekenis voor de Reformatie in de Nederlanden”. Hij zegt daarin dat, toen de calvinistische keurvorst Frederik III in 1576 stierf en opgevolgd werd door Leopold, een felle lutheraan, vele calvinisten een goed heenkomen zochten. De schrijver noemt enige namen, maar Siliginus ontbreekt. Ook Schoock noemt hem niet.¹¹⁾ Het werk van Andreae Neapolis: Nemetum Palatina uit 1770, dat naar verluidt ook namen noemt, was niet te raadplegen, aangezien het in de Nederlandse Universiteitsbibliotheken ontbreekt.

Het feit dat een schare predikanten naar de Nederlanden terugkeerde, deed ons vermoeden dat Oranje hiervan op de hoogte gesteld moet zijn. En ziedaar, het gemeentearchief van Delft bleek een lijst van predikanten te bezitten, geadresseerd aan Jean Taffin, hofprediker van Oranje.¹²⁾ Twee kolommen met namen geven respectievelijk aan wie aan de stadskerken hebben gestaan (prae-fuerunt ecclesiis in civitatibus) en wie een dorpskerk hebben bediend (prae-fuerunt ecclesiis in pagis). In de tweede kolom vonden

⁹⁾ Vrgl. „Leerdam door de eeuwen heen” door P. M. van Gent 1933—’34. Men raadplege ook het h.s. Borger. (Univ. bibl. A’dam).

¹⁰⁾ Geschiedenis van het Katholicisme in Noord Nederland in de 16de en 17de eeuw I (1945) Blz. 169.

¹¹⁾ Liber de bonis vulgo ecclesiast. dictus (Groningae 1651).

¹²⁾ Portefeuille II, stukken van ds. Arent Cornelisz.

wij tot onze verrassing Theodorus Siliginus Juliensis d.w.z. van Gulik komend. Onze veronderstelling dat hij te Heidelberg theologie studeerde, konden wij niet bevestigd vinden in de matriculae, die mr. J. de Wal in 1886 publiceerde.¹³⁾ De registers waarvan De Wal zich bediende waren echter onvolledig: namen die onleesbaar waren had men weggelaten! Ook de matriculae van Genève in 1863 gepubliceerd,¹⁴⁾ noemen Siliginus niet.

Dat hij te Veenendaal niet als pastoor kwam en daarna overging, blijkt ook uit het visitatierapport, dat joncker Frederik van Zulen van Nijeveld, Henrick Buth, Johannes Gerobulus en Gerrit van Blockhoven in 1593 uitbrachten over de kerken ten plattelande in het Sticht van Utrecht. Over Veenendaal zegt het verbaal: „Tot predicant is alhier gestelt Theodorus Siliginus, hem dragende in sijne bedieninge na de Christelijcke ceremonien ende gebeden achter den Catechismus staende. Ende heeft alrede tweemaal d' Avontmael gehouden, met omtrent de 70 communicanten.”¹⁵⁾

In 1606 ontmoeten wij Siliginus op de synode te Utrecht,¹⁶⁾ in het Catharinenconvent. Op 8, 9 en 10 juli kwamen toen de kerken „des stifts Utrecht” bijeen, „ten overstaen van eenige gecommiteerde derselver provincie”. Over Veenendaal verhalen de acta: „Verclaerde den dienaar, dat hij de saeken der kercken aldaer (waert te vooren vrij row was) tot redelike ordeninge gebrocht heeft; dat hij des Sondaechs voormiddach d'evangelia dominicalia predict, ende snaemiddachs dan Catechismus plach te prediken, maer nu in plaetse van dien d' Openbaringe Johannis, bedienende den doop ende het avontmael nae gewoonten der Gereformeerder kerkcken, houdende het avontmael viermaal int jaer. Seyde dat het gehoor tamelick was ende wel konde gebetert worden, waert dat de merckten ende herbergen des Sonnendaechs tusschen de predication konden gebetert ende geweert worden. Seyde dat hy 43 communicanten heeft, ende so voors. abusen geremedieert wierden, hoopte wel 80 of 100 toehoorders te hebben. Verhaelde mede, dat hij een Gereformeerde schoolmeester heeft; dan claechde over de frequentie van dootslagen, alsdatter ten tijden van sijne bedieninge wel 30 omgebracht waeren aldaer ter plaetsen. Claechde oock, dat hem in pesttijden niet toegelaten was de testamente te maeken, streckende tselve tot naedeel van den armen, die aldaer weynich incomens hebben, ende bij testament ofte donatie voor den predicant deselve wat toegeleyt zijnde, daeraen niet geraeken konden uit oorsake voors.”

¹³⁾ Nederlanders, studenten te Heidelberg. Overgedrukt uit de handelingen en mededelingen van de Mij. van Ned. Letterkunde te Leiden 1885—'86.

¹⁴⁾ Nederlanders, en personen, die later met Nederland in betrekking stonden, studenten te Heidelberg en te Genève, sedert het begin der kerkhervorming.

¹⁵⁾ Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht 7de deel 1884.

¹⁶⁾ Acta der provinciale en particuliere synoden. Gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572—1620, verzameld en uitgegeven door dr. J. Reitsma en dr. S. D. van Veen 6de deel (1897). Blz. 303, 314—315.

In een „Remonstrantie aan de E.E. Heeren Staten” wordt over de markten op zondag waarover Siliginus klaagde, gezegd: „De sabbathen ende Sondagen worden ontheylicht door merckten (te Veenendaal ende elders) door herbergen, dronckengelagen ende andere woesticheyt der huysluyden te Veenendaal, Nichtevecht, Wilnis, Segvelt, Bunschoten, Seyst (daer d'herbergiers voorwenden, dat dewyle sy geen klok hebben, d' uyre niet en konen weten), waeruit dickwyls droevige ongelucken ontstaan van kyven, vechten, dootslagen, ende beclaechlijck is, dat den predicant van Veenendaal ten tyden syns diensts aldaer wel in de 30 dootslagen geschied te zyn verhaelde”¹⁷⁾ Ondanks de klachten werden de zondagse markten niet direct afgeschaft. Dit geschiedde eerst in 1655.¹⁸⁾

Ook Siliginus' leven gaf aanleiding tot klachten. We lezen in de acta: „Die van Veenendaal uitgestaen zijnde, is ijetwes verhaelt donstichtelijckheit zijns levens aengaende, waerover hij weder ingecomen zijnde vermaent is, ende hij aengenomen ende beloofft heeft de vermaninge te sullen naecomen, alsoock dat hij in plaetse van de Openbaringe Johannis jetwes anders stichtelickers soude de gemeente voordragen”.¹⁹⁾

Als wij bedenken, dat Siliginus veertien jaar na zijn komst te Veenendaal nog klaagt over het getal kerkgangers, komt ons de beweerde massale overgang tot de reformatie nogal apocrief voor. Niet alleen de katholieken waren weigerachtig, maar ook de mennisten. De overgang tot het reformatorische christendom is een proces van jaren geweest. En deze was niet direct of indirect van boven opgelegd en gesteund, zoals Ramaer, Geyl, Enno van Gelder en Rogier getuigen, dan zou hij nog langer geduurd hebben.²⁰⁾ Wel moet erkend dat de katholieke eredienst al in 1590 te Veenendaal gestaakt was. „Alsoo voor dese tijt in de kerkcke gheen dienst ende geschiedt op sommige hoogtijden soo en es daeromme daer aff nyet ontfangen, ergo nihil”²¹⁾ zegt de rekening 1590-91 der kerkmeesters laconiek. Men kon namelijk geen pastoor krijgen. De kerkmeesters gingen ter sollicitatie naar Utrecht en in een request vroegen zij aan de staten, die het patronaatsrecht hadden overgenomen, om een nieuwe pastoor. Zij gingen in 1591 naar Woudenberg en nodigden daar een priester uit. Hij kwam en hield een sermoen, dat echter niet in de smaak viel. Aan de Dwarsdijk bij Cothen stond een priester, Simon van Wijk geheten. Maar ook deze beviel niet. Men trachtte

¹⁷⁾ Acta bld. 321—322.

¹⁸⁾ Stukken betreffende het afschaffen van den wekelijkschen marktdag te Veenendaal op Zondag en het vervangen van dien dag door een anderen. 1650—'71. Oud-archief Rheden no. 390.

¹⁹⁾ Acta Bld. 314—15.

²⁰⁾ Vrgl. J. Burckhardt, *Weltgeschichtliche Betrachtungen*. VII bld. 42. Zie ook Rogier, *Geschiedenis: Methodiek der protestantisering en diens De protestantisering van het Noorden in Alg. Gesch. der Nederlanden V* (1952) en A. J. Roelink *Het Calvinisme in deel IV*.

²¹⁾ Veenraad archief No. 452.

toen een pastoor die „opten huysse van de Doerenweert” resideerde, te krijgen, maar vergeefs. Zodoende kwam een eind aan de katholieke zielzorg te Veenendaal. *)

In 1594 stierf Siliginus' vader. „Item dat den Predicantz vader inde kerkck es begraven, daervan geen betaelling, ergo hyer nyet”, zegt de rekening 1594-95. Siliginus stierf of vertrok in 1610 en werd opgevolgd door Helmichius.²²⁾

D. PHILIPS.

²²⁾ Niet de befaamde Wernerus Helmichius, maar vermoedelijk zijn zoon. Zie Wernerus Helmichius door dr. J. Hania Pzn. (1895). Bld. 88—39.

*) Het proces der protestantisering van Noord-Nederland is nog altijd een waar crux. Reeds Fruin worstelde er mee in zijn opstel „De wederopluking van het katholicisme in Noord-Nederland”. (De tachtigjarige Oorlog IV bld. 16 e.v. — 1909—). Hij schreef het overgaan tot de reformatie toe aan het lage zedelijk peil van de laatste pastoor. Rogier wijt het vooral aan het eindigen van de katholieke zielzorg en kent ook grote invloed toe aan sociaal-economische en politieke factoren. Kruit verwijt Rogier de bevolking te passief voor te stellen en wijst op overtuigdheid en geloofskracht van velen (Verklaringen van de geografische verbreidingen der kerkelijke gezindten in ons land. Soc. Bull. Kerk en Wereld 1948 No. 2). Tot de laatste conclusie kwam ook in 1954 de Nijmeegse hoogleraar Dr. R. R. Post in zijn „Kerkelijke verhoudingen in Nederland voor de Reformatie XII. Het laatste woord over dit probleem blijkt nog niet gesproken.

HET JANSKERKHOF TE UTRECHT.

II.

Een vorig praatje over de bebouwing langs het Janskerkhof, in het meinumner, werd beëindigd toen wij vluchtig de bouwwerken van Frederick Matthijs van Lobbrecht hadden bekeken en de mooie Twentsche Bank.

Bezien wij thans verder de zuidwand van dit plein, dan treft ons, met uitzondering van de studentensociëteit, een uitermate gave bebouwing, waarvan de bovengenoemde Twentsche Bank wel het eerst is ontstaan, 1648 ongeveer. De verdere bebouwing is van rond 1660. Tot 1658 zag men hier nog slechts de scheidingssloot met daarover een inzicht in de tuinen van burgemeester Booth en van Van Reede tot Drakesteyn. Dan komt in dat jaar de overeenkomst tot stand met deze eigenaren, waarna de Boothstraat kan worden aangelegd, en de gedeelten tuin grenzend aan het Janskerkhof bouwterreinen werden. Burgemeester Booth blijft wonen in het reeds toen bestaande huis, dat nu uitgang krijgt op de Boothstraat, en verkoopt zijn terrein in twee bouwpercelen, en wel aan Van Nellesteyn en burgemeester Martens, terwijl Van Reede van Drakesteyn verkoopt aan burgemeester De Gooyer, die later van dit stuk weer een deel aan de Boothstraat verkoopt aan Ghijsbert Theunissoon van Vianen, in 1662. Of bij deze verkoop reeds een gereed bouwplan ter tafel

heeft gelegen, weten wij niet, maar vermoeden wij slechts, want alle drie de huizen werden in 1660 ontworpen door Ghijsbert Theunis-zoon van Vianen, en in 1662 bouwt dezelfde bouwmeester voor zichzelf aan de Boothstraat een werkplaats, later koetshuis van het perceel De Gooyer.

Over deze bouwwerken zijn wij merkwaardig goed ingelicht, want van het huis Martens bleven in het archief Martens van Sevenhoven alle bestekken, ook die van latere wijzigingen, bewaard. Inwendig hebben deze huizen nogal wijzigingen ondergaan, maar uitwendig zijn zij vrij gaaf tot ons gekomen. Alleen missen wij node de oorspronkelijke kruiskozijnen, met de voor deze bouwmeesters zo typerende houten roede-indeling. Door de grote ruitindeling van thans missen deze gevels de oorspronkelijke geslotenheid, en bovenal het wit van het verfwerk der roetjes. Doen deze gevels thans wat somber aan, vroeger waren zij vrolijker en tevens wat huiselijker door de kleinere schaal der ruiten.

Toch blijft het zeer de moeite waard deze gevels aandachtig te bezien en te vergelijken, want subliem is de wijze waarop enerzijds elk huis voor zichzelf spreekt, maar anderzijds deze huizen tezamen werken als een grotere eenheid, hoe deze elkander steunen zonder onderdeel zonder meer van dit grotere geheel te worden.

Onze vlakkere tijd zou hebben volstaan met drie volkomen gelijke huizen, gelijk gedetailleerd. Niet alzo hier: bij deze huizen is elk detail op zichzelf bekeken, door eenzelfde geest doortrokken en daardoor toch tezamen werkend, maar elk huis op zichzelf blijft een individu. Hier valt voor een stedebouwer van nu nog heel wat te leren.

Links en rechts van deze huizen was de bebouwing uit ongeveer dezelfde tijd, het perceel in de zuidwesthoek is vrij gaaf en het zou mij niet verwonderen als ook dit huis aan Ghijsbert Theunis-zoon moest worden toegewezen, maar te bewijzen is dit niet. Heel jammer dat enige der percelen rechts plaats hebben moeten maken voor de sociëteit, die en wat materiaal en wat vormgeving betreft in deze mooie rij erg detoneert.

Willen wij nog een werk van dezelfde bouwmeester aan dit Janskerkhof bezien dan moeten wij ons omdraaien, en kijken naar Janskerkhof 11, een perceel waar thans een bontwinkel in is gevestigd. Uit notariële acten valt te bewijzen dat deze bouwmeester in 1662 deze mooie pilastergevel bouwde, een geveltype dat zich geheel aansluit bij de gevels Muntstraat 4, Ambachtstraat 5 en het Provinciehuis, Achter Sint Pieter 20. Het is zeer de moeite waard van dichterbij de mooie Ionische kapitelen te bezien, die aan de bovengenoemde huizen net zo voorkomen, en ook in de kerk te Renswoude zo werden gemaakt, op grond waarvan wel zeer waarschijnlijk wordt, dat al die huizen door dezelfde meester werden gebouwd, temeer waar ook andere eigenaardigheden van deze bouwmeester in die percelen terugkeren. Het is namelijk zo, dat elke bouwmeester vooral in de wijze van detailleren eigenaardigheden heeft, die spe-

ciaal voor zijn werk gelden en die het mogelijk maken, ook al ontbreken de schriftelijke bewijzen, toch met vrij grote zekerheid werken aan hem toe te wijzen.

Eén van de voor Ghijsbert Theunissoon van Vianen typerende eigenaardigheden is, zijn in baksteen uitgevoerde klassieke kroonlijst. Als u de huizen ter weerszijden van de Boothstraat beziet, vindt u deze typische kroonlijst telkenmale terug. En nu vindt men hetzelfde detail aan het kasteel te Renswoude, aan dat te Zuilen, aan het kapittelhuis van St. Pieter, en aan het gebouw van de Lekdijk Bovendams aan de Keistraat. En wanneer men dan bovendien in de archieven bewijzen vindt dat èn het gebouw Lekdijk Bovendams, (W. Stooker schreef reeds hierover in vorige nummers van dit maandblad) èn het kapittelhuis van de Pieterskerk door Ghijsbert Theunissoon van Vianen werden gebouwd, dan kan men gerust aannemen dat ook te Renswoude en bij de verbouwing van Zuilen dezelfde bouwmeester bezig was.

Maar wij dwalen wat af van het Janskerkhof. En toch is er nog een werk van Ghijsbert Theunissoon aan dit plein, namelijk de nieuwe westgevel die in 1682 aan de Janskerk werd gezet. Bekijk u eens aandachtig het mooie silhouet van deze gevel, want van de drie gevels aan kerken die deze bouwmeester maakte is dit wel de best geslaagde. Ook aan de westgevel van de Domkerk, en aan de westgevel van de Pieterskerk vinden wij het oeuvre terug van deze bouwmeester. In alle drie gevallen is dit ook uit de archieven terug te vinden, en ook hier is het interessant te bestuderen hoe bij alle drie gevallen soortgelijke opgaven verschillend en toch in geest hetzelfde werden opgelost.

Het minst geslaagd in de westgevel der Janskerk is mijns inziens wel de ietwat zware poort door Van Waveren gehakt. Deze mist de fijnheid van detaillering zoals wij dit bij vroeger werk van deze bouwmeester tegenkwamen, en zoals wij dit nog zien in het gevelsteentje van de hoofdwacht, vlak ernaast. Vergeten wij echter niet dat Ghijsbert Theunissoon in 1682 om en nabij de 70 was, en hoewel hij leefde tot 1707, en dus ongeveer 95 jaar werd, zal hij op latere leeftijd toch wel een en ander aan hulpkrachten hebben moeten overlaten. Waarschijnlijk is veel van het vroegere steenhouwwerk door hemzelf gehakt, of onder zijn directe leiding tot stand gekomen, in 1682 heeft hij deze poort aan Theodorus van Waveren moeten overlaten.

En nu hebben wij helemaal niet gepraat over de eigenlijke Janskerk. Dit is een boekdeel op zichzelf, en wij hopen allen dat binnen niet al te lange tijd het boekwerk van dr. Haslinghuis over de Utrechtse kerken uitkomt.

Bekijkt u, vooruitlopend hierop, de mooie restauratie van het koorgedeelte, en bewondert u vooral ook nog even het mooie standbeeld door Termote ontworpen, zo prachtig eenvoudig van contour, en zo mooi bij alle belichtingen, zelfs met sneeuw erop. Dit ten

bewijze dat ook in een plein, dat zo typisch de sfeer ademt van omstreeks 1660 en vroeger, een modern beeld, mits in stoerheid aansluitend bij de stoere St. Janskerk, een grote verrijking kan betekenen.

Waarmede wij dan weer zijn aangeland bij de tegenwoordige tijd en na deze beschouwelijke bezichtiging weer aan de dagelijkse werkzaamheden tijgen.

P. H. N. BRIËT b.i.

HET HUIS OUDAAN.

Op de Oude Gracht staat even ten zuiden van de Viestraat een stevig bakstenen gebouw met dikke muren en een toren, van boven met een opengewerkte borstwering voorzien. Dat is het huis Oudaan, sedert 1758 tot verblijf van oude mannen ingericht. Het wordt echter reeds in de 14e eeuw als „Huis Zoudenbalch” vermeld, en eerst in 1553 heet het „Oudaan”. In de middeleeuwen stond het temidden van lage, uit hout en stro opgebouwde woningen van onbemiddelde burenen; het maakte toen als rijkemans-steenhuis een grootse en sterke indruk. Geen wonder dus dat men het in 1577 en '78 gebruikte om van hieraf de Spanjaarden in 't kasteel Vreeburg te bestoken. Daartoe werden zelfs lichte kanonnetjes opgehesen en achter de borstwering van Oudaan gezet, omdat men vanuit deze hoge standplek beter over de muren van het kasteel heen kon schieten. Oorlogstuig van toen leek in sommige opzichten nogal op kinderspeeltuig!

Hoe is de naam Oudaan ontstaan? Ettelijke keren heb ik als verklaring gehoord, dat het eigenlijk „Ouwe Daan” zou heten, omdat het naar één van zijn vroegere bewoners genoemd was, doch dan schreef je vanzelf „Oude Daan”, werd er bijgevoegd. Dat is heel aardig gevonden, doch het klopt niet. Want de naam Oudaan is al ouder dan 1758, toen het voor oude mannen opengesteld werd. Doch dat wisten de vertellers niet. Daarom moet men een verklaring in andere richting zoeken.

Anderhalve kilometer zuidoostelijk van Breukelen ligt een ander huis „Oudaen” dat reeds in 1354 genoemd wordt, wat in ongeveer dezelfde tijd valt als de oudste vermelding van dat aan de Oude Gracht, hoewel dit laatste toen nog wel een andere naam droeg, zoals hierboven reeds gezegd werd. Doch weer een halve eeuw vroeger namelijk in 1303 wordt een Willem Houdaen als een der getuigen van de bisschop genoemd. Deze Willem Houdaen behoorde tot een oud Stichts geslacht, dat een zijtak van het nog oudere geslacht Loenresloot was. Ook de namen gaan derhalve goed ver in 't verleden terug.

J. W. Verburgt heeft een geschiedenis van het oude Breukelse Oudaen geschreven en daarin meegedeeld dat deze naam aan een

nabij gelegen watertje ontleend zou zijn, dat eerst „Oude A” heette en later „Het Rijntje”. Doch dan blijft de slotletter N (in Oudaen) onverklaard, wat geen voldoening schenkt. Daarom gaan we een derde voorbeeld bezien.

In Antwerpen bestaat ook een Oudaan, een in het zuiden der oude stad gelegen straat. Ook daar zocht men naar een verklaring, vooral toen er onder Napoleon — en ook na 1830 — een franskiljonse furie heerste. Toen moesten alle straatnamen het eveneens ontgelden. Het destijds aan 't bewind zijnde stadsbestuur had ontdekt, dat de Antwerpers weleens wat vrijpostig met de letter H omsprongen en meende, in „Oudaan” een verbastering van „Oude Haan” te zien. Men vertaalde daarom deze naam kloekweg in „Rue du vieux Coq”. Doch bijaldien hiertegen bezwaar werd gemaakt, verbeterde men deze vinding maar spoedig in „Houd-aan-straat”, en vertaalde dus „Rue-tiens-ferme”. Toen evenwel, zelfs dat geen waardering vond, stelde iemand voor „Rue du vieux daim”, wat Oude-sul-straat betekent, zoals Prims opgetekend heeft. Bij franskiljons is vrijwel alles mogelijk, zolang de schijn maar gered wordt.

De oudste vermelding van deze straat luidt echter: in d' Oudane (1399). Deze straat lag toen bij een lage en vochtige plek met een veenwatertje erin, derhalve vrijwel dezelfde toestand als oorspronkelijk bij het Breukelse huis het geval was. Hierin schuilt de oplossing van het raadsel wat door nog een ander geval bewezen kan worden.

In Overijssel ligt namelijk een buurt „Ane”, die reeds in de 13e eeuw zo heette en toen berucht geworden is. Want in juli 1227 trok de Stichtse bisschop Otto II met een leger naar het opgestane Koevorden. Even voorbij de juist genoemde buurt zakten de zwaar beharnaste ridders echter in de moerassige grond weg. Ze werden daarna door het Koevorder voetvolk (dat geen zware pantsers droeg en derhalve niet in het veen wegzakte) afgemaakt. Ook bisschop Otto verloor toen zijn leven.

Nu kennen sommige Keltische talen het woord „ane” in de betekenis van veenpoel, moeras of plas. Zulk een woord kan door de naburige en taalverwante Germanen overgenomen zijn zonder dat men verplicht is om aan te nemen dat hier eens Kelten gewoond moeten hebben. Dat vraagstuk kan men daarom voorlopig laten rusten en „ane” als een Keltisch leenwoord in sommige Germaanse talen aanzien. Omdat het Breukelse Oudaen aan een watertje lag, dat een paar honderd meters oostelijker gelegen moerasgebied ontwaterde, zal deze naam hiernaar gekozen zijn. Ook bij Ane in Overijssel bestond een dergelijke toestand en die bij Antwerpen is niet anders geweest.

Zulk een wijze van naamgeving naar de aardrijkskundige toestand van de omgeving was vroeger (en is nog steeds in woeste streken) de voor de hand liggende en gebruikelijke. Daarom vormt dit de enige steekhoudende verklaring; het Utrechtse huis Oudaan

daarentegen is naar het geslacht van die naam genoemd, zoals boven reeds bleek. Latere ontginningen hebben de oude toestand schijnbaar weggevaagd en alleen de naam bleef, als relict uit dat verleden, over. Nomen est omen, zeiden de oude Romeinen, d.w.z. een naam vormt een teken. In gevallen zoals de hier beschrevene tekent het tevens de oude toestand; waarmee ons doel bereikt is.

J. VAN GALEN.

Aantekeningen: De borstwering van het Utrechtse huis Oudaan bezat vroeger ook nog kantelen, wat de kanonniërs beschermden.

De belangrijkste bij het samenstellen van dit opstel gebruikte geschriften zijn:

Mr. S. Muller, Fz.: „Oude huizen te Utrecht” (Utrecht, 1911).

J. W. Verburt in Jaarboekjes van Niftarlake 1919 en 1938.

„Kastelenboek van (het Sticht) Utrecht”, (Uitgegeven ± 1943).

F. Prims en M. Verbeek: „Antwerps straatnamenboek” (Antw. 1938, 237ev.).

E. Ekwall: „The concise Oxford dictionary of place-names”. (Oxford 1947, op Ancholme).

G. A. Evers: „Otto, de 34e bisschop van Utrecht” (in Mbl. Oud-Utr. 1936, 89 e.v.).

Geologische kaart van België, blad Antwerpen.

BOEKAANKONDIGING

Jac. Overeem. **De landbouwer van Driebergen**. Uitgave W. M. den Hertog, Utrecht.

Op 13 mei 1876 overleed te Driebergen de landbouwer Wulfert Floor, die in orthodox-protestantse kringen grote bekendheid genoot omdat hij geregeld uit preken ging. Dit „amateur-preken” noemt men wel „oefenen”, en Floor was een oefenaar. Ofschoon hij slechts een zeer geringe vorming had ontvangen op de dorpsschool wist Floor zich door zelfstudie een grote theologische kennis te verwerven. Bovendien verstond hij de kunst van het spreken, en wat het belangrijkste was: hij voelde de mensen van zijn streek aan en wist precies wat deze mensen met hun ietwat mystieke inslag aan geestelijke woorden behoeften.

Floor was geboren op een boerderij aan de Neerlangbroekse kant van Driebergen, nabij het kasteel Sterkenburg. Achter de ouderlijke hofstede verrees later de boerderij De Heuvel, die hijzelf ging bewonen nadat hij getrouwd was. Zowel op zijn eigen boerderij als op andere geïmproviseerde preekplaatsen heeft Floor zijn bijbeloefeningen gehouden, steeds

beluisterd door een groot aantal mensen. Maar ook in Baarn, Kockengen, Odijk, Veenendaal, Westbroek, in totaal op 159 plaatsen, leidde hij samenkomsten. Vaak trad hij in de kerk op. Zo liet Baron van Boetzelaer hem met een rijtuig halen toen hij eens in de hervormde kerk in De Bilt zou preken.

De preken van Wulfert Floor zijn verzameld en gebundeld in dikke delen, onder de titel „Al de oefeningen”. Deze bundels zijn meermalen herdrukt en nog worden ze gelezen, tot in Amerika toe. Het zijn preken in een eenvoudige heldere trant, die de lezer onmiddellijk toesprekt. Dat zij ook theologische waarde hebben, moge blijken uit wat prof. dr. T. Hoekstra, indertijd hoogleraar in de predikking aan de theologische hogeschool der gereformeerde kerk te Kampen verklaarde: „Als ik een ogenblikje tijd over heb, dan lees ik nog even in „Floortje”.

De heer Jac. Overeem heeft het leven van deze merkwaardige figuur thans beschreven in een boekje, hierboven genoemd. Het is een op eenvoudige wijze samengesteld levensverhaal, waarin af en toe de beschreven personen sprekend

worden ingevoerd. Wij krijgen een indruk van het leven dat Wulfert Floor heeft geleid, hetgeen zeer nuttig is om de mensen en toestanden rond de Langbroeker Wetering in de vorige eeuw beter te leren verstaan.

In 1947 heeft de hervormde predikant ds. J. T. Doornenbal, die uit deze streek afkomstig is, in het Gereformeerd Weekblad (uitg. Bout, Huizen), een lange artikelenreeks gewijd aan Wulfert Floor. Deze artikelen overtroffen in persoons- en landschapsbeschrijving ongetwijfeld

het werk van de heer Van Overeem. Aan gezien die artikelen niet in boekvorm zijn uitgekomen, had het echter zin dat de heer Van Overeem zijn boek schreef. Voorin het werkje treft men een portret van Floor aan. Hij toont zich daar een echte boerenman, wiens gezicht vastberadenheid verraaft; de ogen hebben iets vriendelijks en weemoedigs. Wulfert Floor stierf op 57-jarige leeftijd. Zijn nageslacht woont nog altijd in Driebergen.

de J.

KLEINE MEDEDELINGEN.

Grafheuvels. In de „Berichten van de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek (gevestigd Mariënhof, Kleine Haag 2, Amersfoort), jaargang VI, 1955 publiceerde P. J. R. Modderman een studie, getiteld „Het onderzoek van enkele Brabantse en Utrechtsche grafheuvels” (blz. 44—65). Het artikel geeft de resultaten van onderzoek van grafheuvels bij Bergeyk, op de Kiek in de gemeente Alphen en onder Casteren, gem. Hoogeloon, alle in Noordbrabant. Onder Oud-Utrechts belangstelling valt meer het onderzoek van een grafheuvel op de Amersfoortse berg op het terrein van het nieuwe ziekenhuis „De Lichtenberg” en van twee tumuli in de Treek, gem. Leusden.

De vondsten in het Utrechtse wijzen alle op crematie. Voor de datering van de tumulus op de Amersfoortse berg is geen enkele aanwijzing gevonden. In de Treek daarentegen kon de oudste begraafing tussen c. 1550 en c. 1250 v. Chr. geplaatst worden. Voor de aangetroffen bijzettingen uit de urneveldentijd daarentegen was het niet doenlijk een redelijke tijdsbepaling benaderend vast te stellen. Doorsneetekeningen en afbeeldingen van gevonden aardewerk verduidelijken het artikel.

v. C.

Thomas Radar. Enige jaren geleden in de archieven der stad snuffelend, kwam ik toevallig een acte tegen, waaruit bleek dat in 1748 op Rhijnwijk een gezelschap

Fransche geestelijken verbleef, waarvan één met name Charles Radar als vertegenwoordiger optrad. De man is natuurlijk al lang vergeten maar zijn naam, zij 't in een geheel ander verband, is over de gehele wereld bekend geworden. J.

Utrecht op Biltse schoenen. In de Biltse en Bilthovense Courant van 15 juni 1956 lezen wij in een artikeltje over de Biltse historie:

De Bilt bezat nijvere neringdoenden. De Biltse schoenlappers maakten de schoenen liefst voor een gulden minder dan hun Utrechtse collega's. Dus sukkelde op zaterdag de halve stad leeg op zoek naar de goedkope schoenen. Voor honderd hele centen liep men een paar uur.

Natuurlijk waren de Utrechtse stadsbestuurders ook niet van gisteren. Er werd naarstig gezocht naar een oplossing om de geweldige schoenenimport te beteugelen.

En er werd iets gevonden.

Kommiezen stonden voortaan bij de weg om de mensen met nieuwe schoenen op te vangen opdat de stad Utrecht de haar toekomstige invoerrechten zou kunnen incasseren. Op deze wijze hoopte men de Utrechtse ingezetenen er van te weerhouden te De Bilt schoenen te kopen. Maar de Utrechters waren handiger dan de stadsregering: men liep eenvoudig op blote voeten naar De Bilt en kwam op „gebruikte” schoenen terug.